

Szabó László

VÉSZHELYZET A TISZAZUGBAN*

Magyarország, annak is vidéke, és épp a legkisebb falvak népe, az amely minden nehézség és megpróbáltatás ellenére a magyar nemzet, a népesség bőven buzgó forrása volt – eddig.

Ma ez is végveszélyben van!

Az erősen veszben álló tájak közé tartozik egész népességével a Tiszazug!

Az a kis terület, amelynek változatos talajú, a Tisza-Hármas-Körös zugában fekvő termékeny vidéke gabonát, gyümölcsöt, bort, állatot és halat adott. Amelynek népe ugyan mindig szűkölködött, noha nagy és állandó munkát végzett, de jelentős népességet tartott el és emberi életfeltételeket teremtett.

Nem kívánok itt történeti beszámolót tartani, feleleveníteni múltját; azt feszegetni, miért nem lehetett akár csak az elmúlt két évszázadban jobb a helyzete. Hosszú évek kutatásai eléggé részletesen feltárták ezt. Ugyancsak eltekintek a mai állapot rajzától és a két éve újra indított kutatási program eddigi eredményeinek részletezésétől. Csupán annyit jegyzek meg, hogy a régi és új vizsgálatok, tapasztalatok sorára épülő kutatási programunknak nem véletlenül adtuk a *Peremlékben* címet. Az a feladat, hogy – beépítve a korábbi szervezett kutatások eredményeit is – a gyakorlat számára is használható választ adjunk arra a kérdésre: mi annak az oka, hogy a Tiszazugot halmozottan hátrányos helyzetű falvak közé sorolják, és mi lehet a kiút?

Egyik a kutatás, másik a politika feladata – lenne!

De mi máris úgy tartjuk, hogy az utóbbit a *közösségi önerővel* kell felcserélnünk!

*

Miért?

Mert külső segítséget alig remélhetünk attól az országtól, amelyik a kifosztottság és egyelőre a működésképtelenség állapotában van.

Mert előbb-utóbb a magyar társadalomnak a legnagyobb nélkülözéssel kell szembenézni; magyarán nem lesz mit enni; Kifizetetlen számlák miatt eddigi szerény életvitelükről tömegek kénytelenek lemondani (lakás, közlekedés, háztartási gépek üzemeltetése, fűtés, világítás, ruházkodás és sorolhatnók...).

Mert a jövő ígérétében sem bízhatunk a csökkenő népesség miatt.

Mert a felnövekvő nemzedék nagyobb része képzetlen és tanulatlan, minőségi munkára alkalmatlan lesz elsorvasztott iskolarendszerünk miatt.

Mert a társadalom nagyobb része jóra való erkölcs nélküli közegben kénytelen élni.

*

* Készült az OTKA támogatásával: K68902

Ezek az egész országra, nemzetre jellemző jegyek a halmozottan hátrányos helyzetűnek mondott Tiszazugra sokszorosan is igazak. Igazak, mert a Tiszazug településeinek nincsenek felhalmozott javai. Ami volt, az szinte nyomtalanul elpusztult, elpusztították.

Hol van ez egykori szőlő és gyümölcs kultúra? Az, amelybe nemzedékek ölték bele keserves munkájukat, s paraszti szinten értéket halmoztak fel.

Hol van az egykori paraszti szinten az élet alapját és nagy értéket jelentő állattartás? Paraszti udvarokon lévő építményei összeroskadtak; az egykori legelőket felverte a gaz; a téeszek által épített közös (százás) istállók üresek; az egykori gazdag paraszti baromfi udvarokat, ahol még egészséges, erős parlagi tyúkokat fotóztunk tömegével, szinte sehol sem látni....

Hol vannak az iskolák?

Több helyről kénytelenek a felső tagozatosok a nagyobb szomszéd település iskolájába naponta átjárni. Milyen egy falu gyermekek nélkül? Az iskola, mert a legtöbb községben nincs helyben élő tantestület, csak az oktatás helye, nem pedig a gyermekek második otthona. És nem a művelődés egyik központja, amely gyermeket, felnőttet egyformán nevel, helyet ad ünnepeknek, színjátékoknak, szakköröknek, sportnak.

Egyáltalán a Tiszazug kisebb településeiből, mint réteg végképp hiányzik az értelmiség, mely jelenlétével, életvitelével, tájékozottságával, törekvéseivel példát mutathatna. Figyelne a felnövekvő nemzedékre, családokra, emberi kapcsolatot alakíthatna ki. Egy-egy lelkész, plébános több falu gyülekezetét kell, hogy kiszolgáljon, így híveivel nem tud kapcsolatot kialakítani. Hol van az a tanító, tanár, pap, orvos, aki felismeri a tehetséget, aki a szülőket ösztönzi, hogy érdemes áldozatot hozni, taníttatni erőn felül is valakit, mert tehetséges. Aki saját nevével és kapcsolataival helyet szerzett egy jó nevű gimnáziumban, főiskolán, egyetemen? Legfeljebb egyének, egyéniségek akadnak, elhivatott emberek vállalják a helyben maradáást.

A közigazgatásban dolgozók száma és képzettsége alacsony, ezért nincs súlyuk. A korábban téeszekben, ÁFÉSZ-nél, párt- és szakszervezeti apparátusban alkalmazott, valamilyen felső- vagy középszintű képzettséggel rendelkező értelmiséginek tekintett réteg mára már teljesen eltűnt.

Megrokkant házak állnak üresen, esetleg arra várva, hogy városiak megvegyék nyaralónak. Olyanok, akik helyben mit sem fogyasztanak, hisz teli csomagtartóval érkeznek a faluba; legfeljebb göngyölegeikkel (üres üvegek, konzervdobozok, műanyag zacskók, stb.) azt a szemetet gyarapítják, aminek kezelését a helyi lakosok fizetik meg. Csak kevesek akadnak, akik a falu értelmiség hiányos létébe próbálnak valami szellemet is vinni.

Ne is beszéljünk a kisebb települések közellátásáról (bolt, kocsmá, szállás lehetőségek, stb.). A folyópart vagy egyéb természeti feltételek kihasználhatatlanságáról a helyi lakosság napi élete, akár a túrizmus szempontjából.

Ne is szóljunk a közlekedésről: a falvak zsákszerű úttrendszeréről, a falvak egymással való kapcsolat nélkülségéről, a belső útviszonyokról, a Tisza és Körös vízi útjainak ki nem használt voltáról.

Martfű, Kunszentmárton iparának összeomlása az ipari munkahelyek eltűnése (Cipőgyár, Sörgyár, Olajgyár, BMW, Pannónia, Ruhagyár, stb.), a mezőgazdasági nagyüzemek

vagyonának széthordása, munkalehetőségeinek felszámolása (jelentős vagyonnal rendelkező téészek: pl. Tiszaföldváron, Cibakházán, Rákóczi falván, állami gazdaságok: Mezőhék). Hasonlóan szűntek meg, váltak jelentéktelenné mezőgazdaságra épülő ipar melléküzemei (géppark szerelő üzemek, borászatok, húsfeldolgozás, paprikaüzem, faiskola).

Az addig jobbára ingázó, de a mezőgazdaságot legalább háztáji szinten is űző családok biztos jövedelme és emberi életszínvonala pedig mára csak emlék (szerződéses sertés, bika nevelése, szőlő- és gyümölcs termelés). A munkaképes emberek nagy része munkahely nélkül tengődik. A legéletképesebb település a két város Kunszentmárton, Tiszaföldvár és a termálvize miatt fejlődő Cserkeszőlő. A falvak mélyen e szint alatt vannak.

*

Nem azt kérdezzük most, mi ennek az oka, hanem arról szólunk, hogy ma mi lehet itt egyáltalán a célja egy családnak, egy felnövekvő fiatalnak, egy ifjú házaspárnak?

Miféle út nyílhat helyben előttük, éppen most, mikor maga az egész ország is válságban van?

Mit tehet, tehetne az ott élő, bármely korú és állapotú polgár, hogy emberi életet élhessen?

Sokan úgy is kérdezhetnék: mit tehetünk, hogy egyáltalán megéljünk?

Megváltó nagy gondolataink nem szülehetnek, mert a jelenlegi állapotra a létbizonytalanság, a napi megélhetés súlyos gondja nehezül. A szinten tartás, az emberi és anyagi értékek védelme mindennél fontosabb. Csak kis lépéseket tehetünk, s tudnunk kell, hogy még azok is hihetetlen nehézségekkel és áldozatok meghozatalával járnak.

Ám ez semmiképp nem jelenti azt, hogy távlatokban ne gondolkojunk; ne készítsünk átfogó terveket minden területen; ne tűzzünk magunk elé konkrét és hathatós célokat.

Ez egyenesen kötelező!

Nélküle úgy vezetnénk, hogy nem az útra, hanem a műszerfalra tapadna szemünk.

Ám be kell látnunk, hogy először lábunkkal kell kitapogatni, hogy következő lépésünk talaja eléggé szilárd-e és nem süppedékes. Nem merülünk-e el néhány lépés megtétele után az ingoványban?

Számba véve jelenlegi még megmaradt, bár szegényes emberi, anyagi és szellemi kincsünket minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy felszínen maradjunk és helyzetünk ne romoljon tovább, utódainké pedig jobb legyen.

Nem jelent ez mást egyéni és közösségi szinten, mint az önellátás minél célszerűbb megszervezését. Visszatérést ahhoz a már-már elfeledett paraszti, polgári életvitelhez, amely még a mai anyagi, társadalmi és szellemi alapon, ha összefogunk, helyben megtehető. Ennek az életszínvonalnak, élet minőségnek az óvása, minden áron való megvédése az egyén, és a közösség számára vitathatatlan erkölcsi parancs.

Nem engedhetjük meg, hogy még létező, sajátunknak tekinthető javainkat és, ezekhez való jogainkat akárki a legkisebb mértékben is veszélyeztesse, éppenséggel csorbítsa! Akár az államról, akár a hazai- vagy nemzetközi tőkéről, az általuk működtetett, alapított vállalkozásokról, bankokról, politikai szervezkedésekről legyen szó.

Ami még a mienk, aminek meglétét elődeink és a magunk munkája teremtett, ahhoz elvitathatatlan jogunk van!

Azt minden erőnkkel meg kell védenünk!

Létfenntartásunk, majdani gyarapodásunk, és utódaink felemelkedése érdekében elemi kötelességünk!

*

Az első lépés az, hogy kendőzetlenül vegyük számba azt, hogy ma mivel rendelkezünk és az milyen állapotú.

Fentebb, midőn a pusztulás és leépülés folyamatáról szóltam, több mindent érintettem. Főként az anyagi javak, termelési rendszerek, gazdasági ágazatok, elmaradott útviszonyok, közösségi rendszerek nagyfokú pusztulását emeltem ki. Ennek mértéke, mérete és jelentősége, még meglévő, használható része településenként, közösségenként, családonként, sőt egyénenként változó (kinek mi, mennyire fontos), de minden szinten számba veendő. Erre való vitathatatlan jogunk törvény szerint rögzíthető. És rögzíteni is kell, mert ez biztosítja a spekuláció kizárását, s akadályozza meg értékeink idegen kézre jutását. Itt el kell tekintenünk a pillanatnyi haszon csábító megszerzésétől, távlatokban és a távolabbi kifizűzött cél megvalósítható érdekei szerint kell döntenünk.

Figyelnünk kell arra is a leltárkészítés és jogi tisztázás során, hogy milyen olyan dologgal találkozunk, amit időközben akár jogtalanul, vagy a joghézagok kihasználásával, mások félrevezetésével, csalással és egyéb módon veszítettünk el. A jövő érdekében ennek visszaszerzéséről sem szabad lemondanunk! Ám a legsürgősebb teendőnk mindenképpen saját erőnk és adottságaink őszinte felmérése!

Ezt mindenütt a választott helyi vezetőségnek, a település viszonyait, társadalmát jól ismerő testületnek kell elvégezni, olyanoknak, akik nem párt vagy egyéb listán jutnak a döntéshozó és irányító pozíciókba, hanem a választók bizalmát élvezve eddigi személyes érdemeik és felkészültségük alapján. Olyanoknak, akik erkölcsileg hitelesek a közösség szemében. Az így választottak csak addig maradhatnak posztjukon, amíg közmegelegedésre képviselik a közérdeket. Akik elsősorban nem státust, azaz fizetéssel járó hivatalt, hanem a közösség érdekében folytatott munkát vállalnak azzal, hogy elfogadják a közbizalom által nekik szánt megbízatást. Legyenek visszahívhatók, felelősségre vonhatók, rájuk vetülő árnyék esetén lemondathatók vagy eleve lemondásukat felajánlók. Jó munka esetén pedig megbecsültek és arányosan anyagilag is jutalmazhatók. Ha nem ilyenek irányítják és szervezik a közösségek életét, mérik fel állapotát, szükségleteit, majd intézik sorsukat, aligha van esély céljaink megvalósítására, a vészhelyzetből való kimenekülésre.

Vonatkozik ez valamennyi szinten mind a hivatalos állami (önkormányzati), mind az egyházi, mind a spontán alakult civil szervezetekre vagy a szervezett gazdasági társulatokra, vállalkozásokra, politikai szervezetekre. Hangsúlyoznunk kell a választók, azaz a közösség és egyén nagy felelősségét is, hiszen a különböző posztokra az ő szavazataikkal kerülhetnek a tisztségviselők. A megválasztandók, egy-egy posztot megpályázók kötelesek világos, közérthető, tömör programot adni; kötelesek munkájukról a közösséget

rendszeresen tájékoztatni; ugyanakkor nyíljék lehetősége a közösségnek időközi vélemény nyilvánítására; kapjanak teret a gyors és hathatós cselekvésre; súlyos esetben a bizalom megvonására, a megválasztott(ak) visszahívására.

Az elhivatott, közösség érdekében cselekvő, a helyi társadalmat felvirágoztató előjáróság kapjon hathatós eszközt kezébe a meghirdetett programja és a közös cél érdekében hozott intézkedései maradéktalan megvalósítására. Éljen ezért az alkotmányosság keretei között a leghatékabban a helyi jogszabály- és rendeletalkotás lehetőségével; legyen módja és eszköze arra, hogy az ezt megsértő egyéneket, csoportokat szankcionálhassa. A helyi közösség álljon ki mellette és védje meg esetleges a méltatlan külső támadások, beavatkozások, a zavart keltő propaganda hadjáratok ellen!

Minden demokratikusan hozott intézkedés élvezze az egész közösség védelmét, legyen első az önkormányzat és a község érdeke! Az országgyűlési képviselők, más országos vagy térségi szervezetbe megválasztott helyi és térségi képviselők pedig rendszeresen adjanak számot arról, hogy a megválasztásuk alapját jelentő programot miként képviselték. Amennyiben nem felelnek meg annak, legyenek felelősségre vonhatók!

*

A helyi közösség, a helyi társadalom, a települések polgárai, lakosai, az emberek – most nevezzük bárhogyan egy-egy település népét – az amelynek megtartása, életminősége javításának érdekében, mindez történik. Azok az egy településen élők, akiknek egy demokratikusan választott és elhivatott vezetőséggel együtt végre kell hajtania mindazokat a feladatokat, amelyek ezt a fennmaradást és javulást előidézhetik. A nagyönis magára hagyott falvak népének szorosan vett önérdéből saját magának kell cselekednie. Külső segítség nem várható, de ennek jogos igényéről természetesen nem mondhatunk le. Vegyük azonban úgy, hogy enélkül kell boldogulnunk. Ezért is írtuk eszmefuttatásunk elején, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű tiszazugi települések megmaradása, e súlyos helyzetből való kiemelése bár normális esetben a kormányzás (a politika) feladata lenne, be kell azonban látnunk, hogy jelenleg reálisan másra, mint önmagunkra nem számíthatunk. Azaz egyetlen biztos forrásunk a közösségi önerő.

Ennek egyaránt szerves része a lakosság egyeteme, s a belőlük demokratikus alapon megválasztott felelősséggel irányító előjáróság. Éppen ezért a kettőnek, bár bírálni és ellenőrizni egymást nemcsak lehet, hanem kötelesség is, ellentétbe kerülni, egymás fölé kerekedni vagy éppen ellenségeskedni megengedhetetlen! Létünk kerülhet veszélybe, ha ez megtörténne! Óvni kell ezt az egységet attól, hogy esetleges külső erők megbontsák, ellentétet szítsanak vagy éket verjenek közé bármilyen címen is: Tiszainoka az Tiszainoka, Tiszásas az Tiszásas, Öcsöd az Öcsöd... Egymásnak testvéri kezet nyújtani a térségen belül, – hisz kéznyújtásnyira vagyunk – lehet, akkor, ha ez nem okoz belső megroppanást, sőt inkább egészében véve támaszul szolgál. Ugyanígy, ám a helyi érdekeket nem feledve vagyunk magyarok, az ország polgárai, a szétszórt magyar nemzet fontos alkotóeleme is. Most azonban csak a helyi erőkről, a helyi társadalomról beszélünk és csak jelezzük, hogy a távlatokat sem feledjük.

*

Milyen állapotú az a falvanként különböző, mégis egymásra sokban hasonlító helyi társadalom a Tiszazugban, amelynek önerőből kell magát megtartani és majdan megújítani?

Legfőbb jellemzője, hogy nem tekinthető igazi közösségnek. Az egykori közösségre jellemző vonásoknak csak halvány nyomai vannak meg, s leginkább az emlékezetben, a legidősebbek tudatában élnek, illetve bizonyos megmaradt, ám erősen leromlott objektumok tartják fenn egykori jellegét.

Azt mondhatjuk csak, hogy ez volt a kastély, ez volt az iskola, ez volt a kultúrház, ez volt a paplak, ez volt a községháza, ez volt a téesz iroda, ez volt a téesz központ, itt volt a Bogarasi iskola, itt volt a Schweiger, itt volt a borpince, itt volt a kovácsműhely, a kuglipálya, a gépállomás, az Iparoskör, a legelő, a birka hodály, a borjú istálló, a sertéstelep... Mindez múlt, emlék, amire egy rozszant épület, alig működő intézmény, helynév utal. Minden településnek súlyosak a veszteségei, ha ez nem is minden területen és faluban egyforma méretűek. Ahhoz azonban éppen elegendők, hogy valódi közösségről már ne beszélhessünk vagy ne a végső stádiumra utaljanak. Természetesen vannak új, a közösség meglétét jelző újabb létesítmények is (most Kunszentmárton és Tiszaföldvárt és Cserkeszölőt ne számítsuk ide). Tiszakürtön az Arborétum, a házasságkötő terem, az új, más települések diákjait is befogadó iskola, egy új emlékmű, másutt még ennyi sem. Ezek súlya korántsem akkora, mint a közösséget megbontó, elenyészett vagy elsorvadt értékeké. Tekintsük csak át a Tiszazug honlapját, nézzük meg mit kínál! Néhány szép természeti fotóval csalogatja a turistát a felejthetetlen tájra: ám hogy jutunk el oda egy-egy természetileg védett vagy ajánlott érdekes helyre, horgászó vízre? Megérkező hol táborozunk le? Romantikusnak tűnik a kép a földvári vagy inokai révről, de aki eső után járt azon az úton, egyáltalán nem tartja annak.

De egy-egy hajdani jó gazdaudvarra betérvén is hasonlóak a tapasztalataink: ez volt az istálló (ma legjobb esetben garázs); ez a göré lábazata; már nincs erőm a kerttel bajlódni, különben is mire megnő valami, ellopják; a mentő is alig tudott bejönni az utcába; csak a konyhában fűtünk, kettőnknek elég...

A hajdani szilárd szerkezetű faluközösség, ahol megvolt mindenkinek a helye a szocializmus éveit szerkezet nélküli társadalommá vált, melyben a diktatúra jóvoltából mégis kialakult valami új, működőképes rend, új hierarchia, ha a közösség nem is szerveződött újjá. Mára azonban ez is emlékké, múlttá váit és az időtlen paraszti történelemszemlélet egy koszorúba fonja őket. A hajdani uradalmi és egyéni gazdálkodás, a létező szocializmus gazdálkodása és kompromisszumus rendje, a háztáji gazdálkodás és gmk korszak, az egykori szigorú paraszti- és vallás erkölcs, a későbbi apróbb stikliket is megengedő ügyeskedő korszak, a hajdani rangra és vagyonra alapozott tekintély, a felülről ki-nevezett és elfogadtatott hatalmak megkérdőjelezhetetlen súlya a helyi életben, s a jelenlegi pénz meghatározta tekintély és az elesettség, kiszolgáltatottság társadalmi pólusai egybe mosódnak az öregedő szemek előtt, ha a faluról, a közösségi életéről, a családról beszélünk. Összefolyik és egymás mellé helyeződik, ezzel kortalaná, egyben irreálissá

válík, mint ahogy nem látnak szinte időbeli különbséget a honfoglalás, Mátyás király, Rákóczi vagy Kossuth, Ferenc Jóska, az első és második világháború között. Ma ki-ki az emlékeiből él. És mert nincsenek közösségi munkaalkalmak, összejövetelek, közösséget megmozgató szokások, nincs ami fenntartsa a történeti és ezzel a közösségi tudatot. Az előregedett, elapadt csonka családok egymástól elszigetelten, magukra hagyva élnek, mert a munkaképes generáció nagyobbrészt elhagyta a falut vagy ingázik, esténként, hétfégekben fáradtan tér haza. Akik helyben maradtak azok egy részének nincs állandó munkahelye. Lakniuk van hol, azaz nem hajléktalanok, de munkanélküliek, segélyre szorulóak.

A települések társadalmának egy tömbje alkot közösséget, a cigányság. Ők sajátos, önálló törvények szerint élő zárt közösséget alkotnak, amely összetart, annak ellenére, hogy sok helyen mutatkozik már a cigányok közösségén belül is egy, a pénz hierarchiájára épülő, az ebből fakadó hatalmi helyzet miatt belső ellentét, amely szemben áll tradicionális rendjükkel. Ez azonban még a Tiszazugban nem ölt olyan méreteket, mint az ország némely vidékén. Annak ellenére, hogy néhol családi háborúságok is folynak, amit gyakran öntörvényeik szerint intéznek el, kifelé egymással mindenkor szolidárisak. A zártságnak, a kifelé megnyilvánuló szolidaritásnak egyik oka, hogy a falu magyar lakosai olykor a kirekesztésig elzárkóznak tőlük, másfelől a cigányok belső értékrendjük megenged és természetesnek vesz olyan cselekményeket, amelyek kisebb mértékben a törvényt is sértik, s ezért a hatósággal szemben is védeniük kell magukat.

Nagy részük segélyre szoruló munkanélküli, illetve elfogadott belső értékrendjük szerint nagyszámú gyermekei után kapott pénzből él. Ugyancsak belső törvényeik miatt a közülük kiemelkedő, munkájával helyben kitörni igyekvő személyt vagy családot a közösség visszafogja, a rokonság mintegy rátelepszik. Ha jövedelme egy részét nem adja rokonságának, szomszédainak kiközösítik és kénytelen elhagyni a falut. Vannak ugyan pénzüik miatt hatalmi helyzetbe került családok, akik inkább kiszipolyozzák, mintsem segítik a közösséget. Ők azonban érinthetetlenek, míg azok, akik szorgos munkával teremtettek maguknak némileg jobb életet, annyit sohasem keresnek, hogy hatalmi helyzetbe kerüljenek, s így sérülékenyek.

*

A Tiszazug mélyponton lévő falvaiban az egyik legfontosabb feladat a jelent és jövőt nézve, hogy karizmatikus, demokratikusan megválasztott vezetők megértsék azt, hogy a falvakon belül a két társadalmi tömb igenis függ egymástól, s az ellentét kiélézése csak helyzetüket teszi kilátástalanná. Egymásra vannak utalva, és egy céljuk lehet a településen belül: egymást segítve megmaradni. Hovatovább nem lesz miből egyik oldalt sem támogatni. Mind két csoport csépai, öcsödi, s nincs más lehetséges út, mint ebben a faluban megélni. Belátható, hogy ez nem könnyű feladat, hiszen jelenleg sem átütő erejű személyiségek, sem ezt a hangot felfogó, megfelelő vevő készülékkel levő közösség nincs. De nincs olyan hatalmi pozícióban lévő, még akár diktatórikus erő sem, amely rákényszeríthetné erre a csoportokat. Mondhatnánk patt helyzet alakult ki, emellett az ezt létre segítő legkisebb anyagiaknak is híjával vagyunk. Münchhauseni cselekedetre lenne szük-

ség. Csakhogy ez irreális mesevilág. Amit mi javasolunk utópisztikusnak vagy romantikusnak fogják mondani egészében véve, apró és konkrét, meglehetősen földhözragadt lépések sora.

*

Mit kellene tennünk?

Mindenkinek önmagán kell elkezdenie, saját erejét, lehetőségeit és igényeit számba véve. El kell fogadnia, hogy a köz előtt mindenki egyenlő, nincs kivétel, kivételezett személy, csoport. Ennek a felfogásnak tettekben kell megnyilvánulnia: azaz önmaga és a közösség érdekében fizikai erejéhez, tudásához, korához mérten mindenkinek részt kell vállalnia a közösség egészét segítő munkában (a legkisebb gyermekektől a legidősebbekig).

Nem pénzért, hanem egymásért és saját megmaradásunkért dolgozunk.

Aki jelenleg többet bír, annak többet kell adnia, segíteni kell másokat, mert idővel maga is kerülhet abba a helyzetbe, hogy maga is segítségre, gyógyításra szorul. Ha ez megtörténne egy működő, jó közösségben visszakapja azt, amit adott és nem marad magára.

Fel kell mérnünk időről-időre, hogy kik azok, akik bármilyen szempontból segítségre szorulnak, s meg kell szervezni valamilyen módon, hogy ezt a segítséget meg is kapják. A segítség nyújtás megszervezésének számos módja lehetséges a meglévő kezdeményeket, a helyi hagyományokat, a helyi kapcsolat rendszereket figyelembe véve (pl. működő támogató civil szervezet, önkormányzat által fenntartott civil szolgálat, beteggondozás, falugazda rendszer, utaztatás távolabbi helyekre, iskolai napközi ügyelet, vasárnapi iskola, családlátogatás, szomszédságra vagy rokonságra épülő segítőrendszer, szükséges élelmiszerek, bolti árúk, stb. beszerzése, tüzelő beszerzése, fűtés, takarítás megszervezése). A meglévő kezdemények működését meg kell erősíteni, általánossá és rendszerré kell tenni, hogy senki ne érezze egyedül valónak, elhagyottnak magát. Rendszeren a hiánytalanságot, ugyanakkor az alkalmiságot kizáró megvalósítást értjük.

Ez a közösségi segítség emberi oldala.

Feltétele annak, hogy minden más is olajozottan mehessen, s a falu lakói megérezzék, hogy összetartoznak, hogy egymásra vannak utalva, ha emberi módon akarnak élni. Amennyiben tudatosan és átgondoltan, a bárhogy működő meglévő kezdeményekre építve és a helyi hagyományokat figyelembe véve egy ilyen folyamat elindul, nem kell hozzá hosszú idő, hogy mindez természetessé ne váljék és így ne tartsuk tehernek. Ha mindenki részt vállal benne erejéhez mérten, megoszlanak, s ezzel kevesbednek a feladatok is. Napi tevékenységébe mindenkinek észrevétlen és terhet nem jelentő módon épül majd be egy-két rendszeresen végzett cselekedet, apró munka, feladat.

Egy-egy társaság, ha akár fehér asztal mellett is összejön, van közös, egymást összehozó, a közösséget észrevétlen is építő beszédtema, ötlet, ürügy egy következő spontán beszélgetés összehozására, ahol nemcsak a legújabb TV sorozat kimenetele a téma, hanem szóba kerül egy-egy falubeli eset, felmerül egy újabb megoldandó kérdés, figyelem irányulhat arra, hogy kinek-kinek másutt tanuló vagy élő gyermeke miként boldogul, fel-

sejlik egy kissé az élet igazi értelme. Lehet dicsekedni, aggódni, tanácsot vagy éppen segítséget kérni, egy ügyet előmozdítani. Nem szükséges arról beszélgetni, amit belénk táplálnak és taps- és röhögő géppel megelőlegezve azt is, hogy mi tessék nekünk. Mindez tartást adhat az egyes embernek, a tágabb értelemben vett közösségnek. És akinek tartása van, az már nem kiszolgáltatott, annak jól megszólaltatható igényei vannak, s az igényeknek úgymond igényességben kell kifejezésre jutnia.

Ez egyaránt egyéni és közérdek: hasznára van minden egyénnek, családnak, s hasznára, díszére a település egész népének, formálódó közösségének, melynek életminősége növekedni fog.

*

A változtatást önmagunkon kell kezdeni, elfogadni egy a maitól különböző, a régihez hasonlító, ma korszerűtlennek bélyegzett felelős életeszményt. Olyat, amely cselekvésre készítet. Ám ez kevés. Ennek működésbe kell hoznia cselekvő képességünket. Azaz tennünk kell valamit. Azt, hogy mi olyat, amit csak belső erő mozgathat, mert jelentős segítség kívülről nem várható, eleink egyszerűen fejezték ki: Seperjen ki-ki a maga portáján! vagy... a maga portája előtt!

Vegyük ezt szó szerint!

A munka azzal kell, hogy kezdődjék, hogy ki-ki a szorosán vett portáját, azaz beltelkét (udvarát) és a ráeső utcarészt tegye rendbe. Ez nemcsak sepregetést, a hó eltakarítását, síkosság megszüntetését, a kátyúk kitöltését, az árok kipucolását, esetleg virágos kert vagy utcai fák gondozását, a kerítés javítását, lefestését, a belső udvar tisztán tartását jelenti. Ezt feltétlenül! Hanem az udvar, a telek funkcionális használatát is. Azaz rendbe hozott melléképületekben legyen állatállomány: baromfi, galamb, disznó, s ahol bírnak vele lábas jószág is, még ha ideiglenesen is: rövid hízlalásra, vágásra. Termeljük meg magunknak a húst, amennyire erőnk engedi. Nem kell piacra dolgozni, de belső fogyasztásra igen. Ugyanígy a beltelek kertjeiben teremjen meg a legszükségesebb konyhára való (zöldség-félék, gumós növények, fűszerek) és néhány gyümölcsfa adjon fogyasztható táplálékot embernek, állatnak. Régen ez természetes volt, ma nem az.

Igaz voltak a háznál nagyobb gyermekek, akik segítettek (reggel kiengedték, este beterelték a baromfit, nappal esetleg őrizték, enni, inni adtak nekik, felszedték a hulló gyümölcsöt, vizet húztak, hordtak). Voltak magabíró felnőttek, akik az öregek válláról levették a nehezebb munka terhét (behordták a takarmányt, kiganéztak, karban tartották, meszelték az ólat, kikeverték a moslékot, ledarálták a kukoricát, szecskát vágtak, itattak), s a hajlottabb korúak gondja a napi apróbb, de állandó vigyázást jelentő munka volt az állatok körül., a kertben pedig egy-egy kis szünettel kapálás, gyomlálás, virágos kert gondozása, az udvar seprése, a ház takarítása, rendben tartása, főzés vagy a főznilaló előkészítése, az apró gyermekre ügyelés...

Azok az emberek, akik ágyban fekvők, gyakran betegek, ápolást és rokoni, szomszédai vagy a köz által szervezett gondozókra szorulnak. Külön bánásmódot, szervezett és rendszeres segítséget igényelnek (főzés, takarítás, fürdetés, testi gondozás). Ám ezek udvara

sem lehet elhanyagolt, nemcsak a faluképet rontja, de a köz szempontjából kihasználatlanok a telek adta lehetőségek. Mások az ő konyhájára valót megtermelhetik kertjében, saját gyümölcsöt fogyasztják, ha metszik, permetezik fáját, a gondozás fejében akár oljai, egész udvara hasznosítható. Ha időlegesen jobban érzi magát szívesebben ül ki saját udvarára, portájára, ha azt rendben tartják.

Aki pedig nem annyira elesett, de ereje nincs kitaró munkára, kapja meg a köztől azt a segítséget, ami szükséges, de maga vegyen részt erejéhez mérten a munkában (állatok esetése, kert gyomlálása, takarítás, járda seprése, hó eltakarítása, főzés – esetleg nagyobb adagban, hogy jusson a szomszédnak vagy másnak is –, kisebb ruhadarabok kimosása –, virágoskert gondozása, ház aljának meszelése, stb.).

Aki ennél többet bír, tehet, az azon felül, hogy maga magát ellátja, telkét rendben tartja, s egyébként rendszeres munkája nincsen, mert helyben nem kap kereső állást, eljární pedig már terhes neki (másutt sem biztos, hogy kapna munkát), az részben szaktudását, szakismereteit érvényesítve vegyen rész a köz munkáiban, vagy főzzön másra, vigyázzon néhány gyermekre (rokonra, nem rokonra), teremtsen meg maga körül az emberi életet aktív tevékenységével. Nem megoldás a négy fal közé húzódás életvitel, kedély és emberi élet szempontjából. Ezeket a munkákat a régi falusi, paraszti életben kölcsönmunkának, segítségnek nevezték és kiépült rendszere, arányai voltak: alkalom-alkalomért, egy nap egy napért, egy fogatos napért, két gyalog nap, hol milyen arányok alakultak ki. Volt, ahol számon sem tartották, de tudta mindenki, hogy tartozik munkával a másinak és ha hívták (ha csak mehetett) ment. Működik ez még ma is az építkezéséknél: én hordom a téglát, ásom az alapot, te – ha majd én építkezem – beállítod a nyílászárókat, bepucolod a házat, lerakod a csempét, kikevered a betont, stb.

Ezt a rendszert intézményes segítséggel kellene visszaállítani. Ez nem fekete munka, hanem egy közösség szolidaritásának tettekben való megjelenése.

Ma a munkanélküliség hihetetlenül nagy. Nemhogy az idős emberek, de a legmunkaképebb korú, családdal élő férfiak, nők és a fiatalok is kereset nélkül vannak. Különböző címen kapott segélyeken élnek. Ez a szabad, de segélyt kapó munkaképes korú réteg lehet a bázisa annak, hogy ez a régi-új életeszmény és gyakorlat megvalósuljon. Ebbe a folyamatba bekapcsolva vihetnek életet munkaerejükkel a tiszazugi falvakba, emelhetik ki a reménytelenségből, s élhetnek maguk is emberi és jobb életet, nagyobb tálból meríthetnének, s legalább megélhetésük gondja nem nyomasztaná őket.

Olyan lehetne ez, mint egy bank. Bank, amelybe nem pénz, hanem munkát teszek be, munkát kapok vissza, s a hozadék, a kamat természetben érkezik. Nem személyes függőségről van szó: neked tartozom – nekem tartozol; ennyit adtam neked – ennyivel jössz te; – hanem a köznek: ma ennyit tudok adni – és most ennyit tudunk belőle visszaadni. Nevezhetnének munkabanknak, ha nevet akarunk neki adni.

Ha ez a réteg, nevezzük akár közmunkásoknak, nemcsak tereprendezéssel foglalkozik tessék-lássék módon, hanem kis területen az alap szükségletek termelésével is, figyelni, gondozni és gyámolítani a közösség más tagjait, maga azon túl, hogy megbecsült emberré válik és értéket állít elő, életet és többlet munkaerőt visz a közösségbe. Az ő működésük hatására ugyanis az eddig elesettségekben élő idősebbek is erejükhöz mérten tevékenyebbé

válnak, munkára kapnak, ismét embernek, s nem elhagyatottnak és emlékekből élőknek tartják magukat. Másfelől amíg egy tereprendezés, egy árok gaztalanítása ellenőrzés nélkül megy, s gyakran silány munkát végeznek kelletlenül, rossz szájjal, addig itt emberekkel bánnak és emberi környezetben végzik dolgukat. Köztük már nem lehet valamit csak feliből-harmadából odalökni és cserében sem szeretnének hasonlót kapni.

Hogy melyik településen mi áll rendelkezésre, milyen állapotok és munkára fogható nagyobb erő van, azt a helyi vezetők tudják leginkább. Nekik és egy valóban demokratikusan választott felelős vezetőségnek kell ezt felmérnie, s megmondani. Azt is, hogy egy adott helyen hogyan kellene ezt elindítani. Ebben a mi kutatásunk, ha erre konkrétan sor kerül tudna segítséget nyújtani, illetve ajánlatot tennék, ha erre felkérnének bennünket.

*

Utópia, filosz okoskodás, kitaláció - mondhatják sokan rálegyintve. Kivitelezhetetlen, mert csak papíron él meg. A valóság első nyomására az egész kártyavárként omlik össze. Itt van mindjárt a legelső: ha állatot tartunk, annak takarmány kell, az pedig pénzbe kerül, s tudjuk, hogy az ma már kölcsönként sincs. Ezen a ponton megdől minden, mert jóllehet egy kis zöldségféle még megterem a kertben, de még a baromfinak is sok takarmány, táp kell nemhogy a disznónak, lábas jószágoknak. És honnan vesszük a nevelni való állatot?

Való igaz.

Van azonban az embereknek némi tartalékuk (bár fillérek), s ugyanígy a községnek is. Van ugyanakkor elhanyagolt, kertje, udvara, közlegetője, parlagon hagyott földje, egyszerű anyagokkal helyre hozható épülete. Meg kell néznünk, hogy mire fordítjuk ezt. Az alaptudás még megvan sok területen, csupán nem működik. Nem szükséges mindent géppel végezni, ha kéziszerszám és munkaerő van, akkor el lehet indulni. A községben meglévő elhanyagolt, szabad területeket (bárki tulajdona is legyen) hasznosítani lehet. Ha egy századdal korábban közmunkára ugyanezekben a falvakban a közös legelőt tavasszal acatolóval, baltával, villával meg tudta tisztítani a kivonult lakosság (beleértve a suhanckorú gyermekeket, idősebbeket is), ezt ma miért nem teszik meg. Ha a tavasszal magasra emelkedett talajvizet ki-ki földjéről kis csatornákat ásva évről-évre le tudta vezetni, mert minden talpalatnyi helyet be akart ültetni, ma mikor a téesz egybe szántotta a földeket, összefogással miért nem oldhatók meg ugyanezek a kérdések. Ugyanígy közmunkába történt az utak karbantartása is, még akkor is, ha ma más minőségű útról van szó, mint akkor. Az is igaz, hogy most is kevés olyan út és utca van, ahol ne lehetne a régi módszert alkalmazni (pl. feltöltögetni). És lehetne sorolni számos egyéb dolgot: egykor a templomot, a községházát, az iskolát, a paplakot, a tanító és kántor-, a csósz házát jelentős társadalmi- vagy közmunkával javították (a szülők kimeszelte iskola ma sem ismeretlen). De ne is soroljuk, hogy szervezett közmunka felhasználásával mi minden lenne elérhető. A takarmányul szolgáló kukorica egy része megtermelhető lenne közföldeken, nagyobb kertekben, telkeken, köz- és egyéni munkával. Legalább annyi, ami a saját szükségére tartott baromfit eltartja. Mert nehogy valaki abba a hibába essen, hogy itt ezrével gondolunk libát tartani, tömni avagy baromfi üzemet ellátni vágócsirkével, vágóhidakat serté-

Vészhelyzet a Tiszazugban

sekkel. Itt pusztán egy egészséges önellátásról, a helyi köz- és magán munka lehetőségeihez mért, kereskedelmi forgalomba nem kerülő alapszintről van szó.

Ami pedig pl. a baromfi állomány beállítását illeti, úgy hisszük, hogy még nem felejtettek el tyúkot ültetni a fiatalabb asszonyok sem, nemhogy az idősek. Az udvaronkénti 1-2 sertés is felnevelhető malac korától a konyhai, kerti hulladékon, egy megtisztított legelőre az év egy időszakában csürhét is ki lehet verni, a kondás bérére is összejöhet pénz, ma is vannak böllérkedő emberek, akik értenek a dolgukhoz.

Senki nem állítja azt, hogy ez egyik napról a másikra menni fog. Hogy azon melegében mindenkire kiterjeszhető, mindenkivel elfogadható, valóság kerekedhetik, bár helye és elhivatott képviselői válogatják. Lépésről-lépésre kellene ennek kialakulnia, de mielőbb elkezdni. Elképzelhető úgy is, hogy egyelőre csak egy kisebb, ám lavinaszerűen mindig növekvő maga vallja magának, de igazi siker csak akkor következhet be, ha mindenki, egy egész falu válik benne önfenntartó közösséggé. Ez egyébként a biztonságot is jelenti. Azt, hogy neki nem károsítja meg a másikat. Nem rendőri, hatósági, hanem közösségi védelem és erkölcs tartja vissza ettől az embereket.

Az itt felvetett kérdések gyakorlati megoldása, a helyi viszonyokhoz igazítása, a gazdasági és szociális, jogot ismerő, a műveltségével mellé álló emberekre tartozik. Mi csak az alapeszmét vetettük fel, azért, hogy mielőbb az említett szakemberek elé tárva nyilvánosan megvitathassuk.

Egykor rangos gazdaház udvara – Tiszainoka, 2007